

Легкий О.М.
кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями зору
Інституту спеціальної педагогіки та психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна
Кондратенко С.В.
науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями зору
Інституту спеціальної педагогіки та психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Соціально-психологічна адаптація дітей з порушеннями зору в теперішній час є однією з найважливіших проблем навчально-виховної роботи. Проживаючи тривалий час в умовах воєнного стану та замкнутого простору, діти не мають змоги самотійно й повноцінно включатися в соціальне життя.

Від того, наскільки успішно буде проходити становлення особистості дитини в групі, залежать її можливості інтеграції в суспільство в майбутньому. У зв'язку із цим зростає актуальність організації цілеспрямованого психологічного супроводу дітей з моменту їхнього надходження в дошкільний навчальний заклад, у рамках якого здійснювалася б робота зі зниження труднощів у соціально-психологічній адаптації на всіх етапах розвитку особистості дитини.

Питання соціалізації дітей дошкільного віку актуалізуються з віком дитини, що входить у новий простір життя - дошкільне дитинство, у якому формується сприйняття довкілля та оточуючих, чуттєво-образні способи пізнання, набуття соціального досвіду. У педагогіці під соціалізацією розуміють оптимізацію взаємин особистості дитини й групи, зближення мети їхньої діяльності, ціннісних орієнтирів, засвоєння індивідом норм і традицій групи, входження в її структуру.

Соціалізація дітей з порушеннями зору здійснюється в трьох основних напрямках:

- підвищення соціально-психологічної компетентності дітей, тобто здатність дітей з порушеннями зору ефективно взаємодіяти з навколишніми людьми в системі міжособистісних відносин;

- розширення побутового й соціального досвіду дітей з порушенням зору, для цього необхідно пов'язувати будь-які теоретичні поняття з навколишньою дійсністю. Рекомендується по можливості наближати навчальний процес до реальних, життєвих умов, наприклад, моделювати життєві ситуації. При навчанні дітей з порушеннями зору рекомендується включати їх у процес активної практичної діяльності. Засвоєння предметних дій буде найбільш ефективним при створенні умов для емоційного, ситуативно-ділового спілкування з дорослими;

- формування у дітей з порушенням зором адекватного сприйняття своєї соціальної ролі й довколишніх, успішної соціально-психологічної адаптації.

Своєрідністю соціалізації дітей з порушеннями зору є значне розширення змісту виховної та освітньої роботи в порівнянні з дітьми, що мають нормальний зір.

Умовами успішної соціалізації є комунікативні й адаптаційні можливості особистості. У зв'язку з цим дошкільна установа як соціокультурне середовище створює оптимальні умови для входження дитини до суспільства, включення дитини в соціальні норми й знаходження самореалізації в соціальному просторі однолітків та дорослих.

Соціалізація передбачає обов'язкове освоєння дитиною соціального та культурного досвіду, результати якого дозволяють активно, компетентно й відповідально брати участь у різних видах соціальної діяльності.

Оволодіння дітьми з порушенням зору соціально-культурним досвідом передбачає активність самої дитини й уміння педагогів, батьків передати цей досвід у доступній для дитини формі. Оскільки порушення зору призводить до порушень соціальних відносин, у дитини поступово може виникнути ряд

негативних соціальних установок (установка на уникнення спілкування зі зрячими, утриманство, неадекватне ситуативне поведіння). Від цього страждає підготовка дитини до самостійного життя.

Таким чином, соціалізація дітей з порушенням зору тісно пов'язана з формуванням компенсаторних навичок, не володіючи якими вони не можуть повноцінно адаптуватися в суспільстві зрячих. Компенсаторні навички дозволяють дітям з порушенням зору без зорового контролю або під контролем збереженого зору якісно, естетично, відносно швидко виконувати дії, пов'язані із соціальною діяльністю, використовуючи сукупність інформації від всіх збережених аналізаторів, включаючи залишковий зір.

Труднощі спілкування у дитини з порушенням зору також розглядаються нами як відхилення в її розвитку, обумовлений багатьма факторами, у тому числі й соціальними. Наприклад, основними причинами небажання й невміння спілкуватися з навколишніми може стати неправильне ставлення дорослих до зорової недостатності дитини (у родині або в найближчому оточенні), ізолюваність дитини від однолітків (це спостерігається у випадках, коли батьки соромляться своєї дитини).

Спостереження психологів показали, що гіперопіка, як і її протилежність - відсутність належної уваги з боку батьків до проблем дитини з порушенням зору - стають, як правило, причинами не сформованості в неї самостійності, активності в пізнанні, інтересу до будь-якої діяльності, навіть до гри. Така дитина, що прийшла в дитячий садок, має потребу в особливій увазі з боку всіх педагогів. Її варто дуже обережно вводити в ритм життя дитячого садку, поступово включаючи в різні види діяльності.

Таким чином, соціалізація дітей з порушенням зору містить у собі не лише оволодіння ними життєво необхідними елементарними навичками. Найважливішого значення набуває вміння взаємодіяти з навколишніми дітьми й дорослими, а також емоційна чуйність у спілкуванні. Багато уваги з боку психологів й тифлопедагогів повинно приділятися також роботі з вихователями по формуванню в них правильного ставлення до зорового

дефекту дітей, розуміння труднощів, проблем, що ускладнюють розвиток дітей даної категорії, а також реальної оцінки потенційних можливостей, якими ці діти володіють й умов, необхідних для їхньої реалізації. Невміння дітей з порушеним зором користуватися збереженими аналізаторами, неможливість пізнавати з їхньою допомогою навколишній світ не дозволяє їм бути самостійними, активними й успішними в іграх, у побуті, на заняттях. У таких дітей у ряді випадків виникає бажання відсторонитися від навколишніх, замкнутися в собі. У зв'язку із цим величезне значення має цілеспрямована робота з розвитку всієї сенсорної сфери дітей з порушенням зору, активного її включення в усі види дитячої діяльності.

Безумовно, тифлопедагогу й психологу належать провідні ролі в процесі соціалізації дошкільників з порушенням зору, тому що вони формують у дітей алгоритм необхідних дій, способи отримання інформації про довкілля як за допомогою залишкового зору, так й, використовуючи збережені аналізатори; демонструють їм прийоми спілкування, взаємодії з навколишніми з дотриманням норм загальноприйнятого поведіння й т.д. Вихователі ж закріплюють та удосконалюють здобуті дітьми на спеціальних корекційних заняттях знання, уміння й навички, вчать застосовувати їх у всіх видах самостійної діяльності.

На теперішній час проблема корекції особистості дитини перед навчанням в школі стала особливо соціально значимою. Це обумовлено тим, що в шкільний період виникає цілий ряд ситуацій, коли малолітня дитина повинна самостійно переборювати виникаючі труднощі. Тому необхідно створення в неї до надходження в школу певного запасу фізичної й психічної міцності.

Стосовно дітей, що мають патологію зору, проблема психолого-педагогічної корекції є найважливішою частиною процесу соціалізації й вимагає подальшої розробки й постійного вдосконалювання, як у теоретичному, так й у практичному плані.

У зв'язку із цим особливу значимість набуває проведена в умовах

спеціального (корекційного) навчання дошкільної освітньої установи превентивна робота з такими дітьми по їхній соціалізації.

Зміст корекційного навчання й виховання, спрямованого на вирішення проблем соціалізації дітей з порушеннями зору, визначено корекційними програмами, розробленими в нашій країні останнім часом. У розвитку повноцінної особистості дитини з порушенням зору, у формуванні в неї навичок соціально-адаптивного поведіння (тобто такого поведіння, що дозволить дитині бути активною і самостійною у різних життєвих ситуаціях) величезну роль відіграють спеціальні корекційні заняття тифлопедагога по соціально-побутовому орієнтуванню.

Тифлопедагог у процесі реалізації програми по соціально-побутовому орієнтуванню ставить перед собою наступні цілі:

- допомогти дітям адаптуватися до умов дитячого садка;
- допомогти дітям адаптуватися до умов лікувально-відновлюваного процесу;
- навчити дітей будувати своє поведіння в елементарних життєвих ситуаціях (у повсякденному житті, у спілкуванні з однолітками й дорослими) відповідно до загальноприйнятих норм;
- підготувати міцну базу для успішної самостійної діяльності дітей в умовах шкільного навчання.

Для досягнення позначених цілей вирішуються наступні завдання:

- формування у дітей адекватних уявлень про навколишній світ на основі використання порушеного або залишкового зору й збережених аналізаторів;
- формування у дітей уміння осмислювати й відображати в мові сприймані ними предмети, властивості, якості;
- навчання дітей розумінню й правильному відображенню в мові суті подій і явищ, що відбуваються навколо;
- розвиток у дітей зорово-просторової адаптації (тобто необхідного

обсягу просторових уявлень, умінь і навичок, при наявності яких вони зможуть самостійно орієнтуватися в просторі й контактувати з навколишнім їх середовищем);

- здійснення взаємозв'язку змісту спеціальних корекційних занять із загальноосвітніми заняттями й з роботою, проведеною з дітьми вихователями в повсякденному житті.

Варто звернути увагу на те, що заняття з соціально-побутового орієнтування містять у собі найбільші можливості для корекції наявних у дітей з порушенням зору вторинних відхилень у розвитку. Обумовлено це тим, що саме на заняттях цього виду тифлопедагог активізує всі знання, уміння й навички, сформовані в кожній дитини на спеціальних корекційних заняттях з розвитку сенсорики (зорового сприйняття, дотику, дрібної моторики й т.д.) і орієнтуванню в просторі. Дитині надається максимум самостійності у використанні цих навичок в різних видах діяльності. Соціально-побутове орієнтування - діяльність, у якій дошкільники з порушенням зору опановують системою прийомів адаптивного поведження, що забезпечує успішність їх соціалізації й, у першу чергу, підготовку до самостійної життєдіяльності в умовах шкільного навчання.

Список використаних джерел:

1. Костенко Т.М., Довгопола К.С., Легкий О.М., Кондратенко С.В. (2020). *Виховання і розвиток дітей з порушеннями зору*. (Методичні рекомендації для батьків). Київ: ІСП НАПН України. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722338>.
2. Легкий О.М. (2021) *Особливості навчання та виховання дітей дошкільного віку з порушеннями зору*. Діти з особливими потребами: від рівних прав – до рівних можливостей: матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Симоненко О. І., м. Київ, Україна, стор. 109-113.
3. Легкий О.М., Курінна В.Р. (2022) *Ігрові технології в дошкільній освіті для дітей з порушеннями зору*. Методичні рекомендації. Київ: ІСП НАПН України. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/733979/>